

Srbija se i dalje smatra zemljom tranzita, jer većina migranata namerava da nastavi svoj put do Zapadne Evrope. Legalni način da to urade, dolaskom na red za prelazak mađarske granice na graničnim prelazima Horgoš i Kelebija, veoma je spor, jer se propušta svega deset ljudi dnevno. U avgustu su na red došli migranti koji čekaju od septembra prošle godine. Liste čekanja su formirane po datumu dolaska migranata u Srbiju, ali postoji problem povremenog odstupanja od redosleda na listama. Zbog svega toga, veliki broj se odlučuje da angažuje krijumčare (Beograd je glavna tačka na migranjskoj ruti zbog kontakta sa njima) i da pokušaju da pređu granicu sa Mađarskom, Hrvatskom ili Rumunijom.

Izbeglice na putu prema granici sa Hrvatskom: okolina Šida, jun 2017. (Foto: NSHC)

Makedonija je i dalje zemlja tranzita za migrante koji dolaze najčešće iz Grčke, ali i zemlja destinacije

za migrante koji se vraćaju najčešće iz Srbije. Značajan broj migranata više puta prelazi granice iz jedne zemlje u drugu: dolaze iz Grčke i prelaze granicu između Makedonije i Srbije, da bi potom bili vraćeni u Makedoniju i Grčku.

Broj izbeglica i migranata u Srbiji se smanjivao u letnjem periodu, od **5.947** krajem juna do **4.230** na kraju avgusta (podaci UNHCR-a). Od ovog broja, većina je smeštena u 18 tranzitno-prihvatnih i azilnih centara, dok se ostali nalaze u Beogradu ili u pograničnim područjima sa Hrvatskom i Mađarskom.

Smanjenje broja se može objasniti time što su mnoge izbeglice, često i cele porodice, napuštale centre za smeštaj i pokušavale da pređu granicu uz pomoć krijumčara. Oni koji su prisilno vraćeni iz Mađarske i Hrvatske, često su ponovo tražili registraciju i smeštaj u Srbiji. U avgustu je zabeleženo povećanje broja novih dolazaka izbeglica i migranata iz Iraka, Avganistana i Pakistana, i to naročito iz pravca Makedonije.

Glavni izazovi vezani za oblast azila u Srbiji i dalje su neefikasnost sistema i neprimenjivanje Zakona o azilu u punom smislu. Iako je efikasnost rada Kancelarije za azil povećana, sprovođenje postupka azila je u praksi u velikoj meri sporije nego što to Zakon propisuje. Kancelarija nema dovoljan broj službenika, a imajući u vidu količinu posla, na procesne radnje i druge vrste zahteva se u proseku čeka duže nego što je propisano. Zbog čestih promena okolnosti tokom trajanja migrantske krize, kao i nepostojanja zakonski utemeljenih propisa u vezi sa određenim pojavama u praksi, postoji potreba za promenom Zakona o azilu. Nacrt novog Zakona postoji, ali još uvek nije usvojen.

Uslovi smeštaja u pet azilnih i trinaest prihvatnih centara u Srbiji su uglavnom zadovoljavajući, prema izveštaju UNHCR-a iz avgusta 2017. Popunjenost kapaciteta u tom mesecu bila je 68%. Kao zadovoljavajući, ocenjeni su uslovi smeštaja (uz problem nedostatka privatnosti u većini centara), snabdevanje vodom, higijenski uslovi (uključujući dovoljan broj toaleta i tuševa), bezbednost, ishrana i snabdevenost neprehrambenim artiklima, poštovanje jedinstva porodice, usluge za posebno ugrožene grupe (deca, žrtve nasilja) i postojanje slobode kretanja u svim centrima. Kao najčešći problem navedeni su manjak prevodilaca, nedovoljno mehanizama za žalbe, nedostatak usluga za majke i bebe u svim centrima, nedostatak posebnog i adekvatnog smeštaja za maloletnike bez pratnje, nedostatak video-nadzora u centrima, manjak aktivnosti za odrasle i to što deca ne pohađaju školu. Pristup i pružanje usluga u centrima od strane nevladinih organizacija mora prethodno biti odobreno od strane nadležnih.

U Makedoniji, dva tranzitno-prihvatna centra na jugu i severu imaju promenljiv broj migranata, jer se ljudi u njima ne zadržavaju dugo. U centru Vinojug u Gevgeliji krajem avgusta boravilo je 19 migranata, a u centru Tabanovce bilo ih je 75. Sloboda kretanja u centru na severu nije ograničena, dok na jugu migranti mogu da izađu iz centra samo uz dozvolu i u pratnji saradnika Crvenog krsta. Oba centra su opremljena da obezbede osnovne životne uslove i higijenski uslovi su zadovoljavajući.

Nekoliko stotina migranata u Srbiji i dalje boravi "van sistema", van državnih smeštajnih objekata, u raznim neformalnim skloništimu u Beogradu, Šidu i mestima u pograničnom području sa Mađarskom. Oni ne žele da se registruju i budu smešteni u centre jer pokušavaju da nađu način da pređu granicu i domognu se Zapadne Evrope. Uslovi u kojima žive su nehygijenski i nebezbedni. Pomoć u hrani, odeći i drugim artiklima im je potrebna, ali je humanitarne organizacije ne pružaju pošto je ovakav vid podrške od strane nadležnih ocenjen kao "faktor privlačenja" i razlog zbog kojeg oni ostaju u improvizovanim skloništimu. Sa druge strane, vidljivo prisustvo grupa migranata koji u nehygijenskim

Dečaci smešteni u jednom od centara u Srbiji žalili su se na gužvu u prostorijama u kojima su smešteni i spavaju, kao i na nedostatak odeće i obuće. Problem im predstavlja izolovanost kampa, toga slab internet i telefonski domet, kao i nedostatak aktivnosti i dosada, koji predstavljaju izvor svakodnevnog nezadovoljstva. Hrana je ocenjena kao zadovoljavajuća, ali bi želeli da bude prilagođena njihovom ukusu i navikama. Nekoliko korisnika se žalilo na konstantnu napetost prisutnu među različitim grupama izbeglica, koje ponekad kulminiraju u fizički okršaj, kako među pomenutim grupama, tako i sa obezbeđenjem kampa. Ovaj problem ustalio se kao izvor svakodnevnih frustracija i zabrinutosti, naročito porodica sa decom, ali i maloletnika bez pratnje.

"Nisam znao da je moguće da tražim doktora i za bolesti koje nisu smrtonosne. U prihvatnom centru su mi samo gledali da li imam šugu i vaške, kao i kako dišem. Zub me boli već dva meseca neprestano. Nisam znao da mogu da trazim pomoć."

Samir, Avganistan

uslovima borave u blizini naseljenih mesta izaziva strah, uznemirenost i nezadovoljstvo lokalnog stanovništva.

Grupe migranata u Makedoniji borave u selima koja se nalaze u blizini tranzitno-prihvatnog centra Tabanovce. Oni više puta pokušavaju da pređu granicu sa Srbijom, a u centar dolaze u potrazi za hranom i medicinskom pomoći. Dozvolu za ulazak u centar daju policajci bez jasnih kriterijuma, iako su nadležni najavili da će pristup tranzitno-prihvatnom centru biti svima omogućen.

Pružanje zdravstvene zaštite migrantima koji su registrovani i smešteni u centre u Srbiji odvija se koordinisano i efikasno. Svi centri imaju ambulante u kojima se pruža primarna zdravstvena zaštita. Pacijenti se po potrebi upućuju specijalistima u domove zdravlje, a pružaju im se zdravstvene usluge na svim nivoima

zdravstvene zaštite. U slučaju hitnih intervencija, medicinska pomoć je dostupna svim migrantima bez obzira na to da li su smešteni u prihvatnim centrima ili ne, dok se kod slučajeva koji nisu hitni pacijent, ukoliko nije registrovan, upućuje prvo na smeštaj u prihvatni centar. Sve troškove lečenja snosi država. Jedan od problema sa kojim se susreću migranti je zakazivanje pregleda. Da bi pregled bio zakazan, neophodno je da doktor koji upućuje lice na pregled pristupi elektronskom portalu za zakazivanje (IZIS program) i popuni obavezne podatke. Neko od obaveznih podataka jesu i matični broj i lični broj osiguranika. Kako migranti nemaju zdravstveno osiguranje ni matični broj u Srbiji, zakazivanje je otežano i vodi nesuglasicama i problemima. Migranti u tranzitno-prihvatnim centrima u Makedoniji imaju adekvatan pristup zdravstvenoj zaštiti.

Sistem integracije izbeglica u Srbiji nije razvijen, ali prvi pozitivan pomak na tom planu načinjen je omogućavanjem deci migrantima da pohađaju škole u školskoj 2017/18 godini. Jedini uslov je da poseduju potvrdu o izraženoj nameri za azil, što i jeste slučaj sa većinom, a nije neophodno da dete bude u postupku azila, niti da mu je azil dodeljen. Trenutno u Srbiji, prema podacima Unicefa, ima 1.023 dece migranata školskog i predškolskog uzrasta. Ministarstvo prosvete je, zajedno sa Unicefom, pripremlilo plan saradnje sa akterima koji će biti uključeni u formalno obrazovanje dece migranata; u odnosu na prethodnu školsku godinu, bolja je priprema i veće angažovanje Ministarstva. Integraciji, međutim, ne doprinose reakcije lokalnog stanovništva u mestima gde migranata ima najviše i gde su najvidljiviji. Šid je opština u kojoj je smešteno oko 1.000 migranata u dva tranzitna centra, a par stotina njih boravi izvan sistema, u improvizovanim skloništim oko grada. Raniji protesti meštana bili su usmereni na zahtev za izmeštanje migranata iz njihovog grada zbog bezbednosti, a sa početkom školske godine počeli su protesti protiv uključivanja migrantske dece u škole. U Makedoniji će od septembra biti nastavljene časovi jezika, matematike, geografije i likovnog vaspitanja koje organizuje lokalna NVO u tranzitno-prihvatnim centrima.

Polazak izbegličke dece u škole u Srbiji

U maju 2017. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije objavilo je *Stručno uputstvo za uključivanje učenika izbeglica/trazilaca azila u sistem obrazovanja i vaspitanja*. Formirana je Radna grupa Ministarstva za praćenje implementacije Uputstva i započete su pripreme za narednu školsku godinu. Do kraja jula prikupljeni su podaci o osnovnim i srednjim školama koje su najbliže svakom od prihvatnih i centara za azil. U ovom periodu počela je i priprema za regionalne obuke osoblja škola, formiranje mentorskog tima i holističku podršku školama, a u pripremi je i Priručnik za uključivanje dece koji bi trebalo bi da bude dostupan u septembru.

Od 28. avgusta do 3. septembra 2017. obučeno je oko 400 nastavnika u 9 školskih uprava koje pokrivaju 17 prihvatnih i centara za azil. Škole su dobile uputstva za izradu planova uključivanja i realizaciju nastave sa migrantskom decom. Škole takođe dobijaju finansijsku podršku UNICEF-a, a deci se obezbeđuju udžbenici, pribor i rančevi iz donatorskih sredstava. Školske uprave su krajem avgusta rasporedile svu decu iz centara (procene su oko 2.000) po osnovnim školama, vodeći računa o nerazdvajanju porodica i homogenosti jezičkih grupa. Svaka školska uprava je izabrala jednog savetnika - spoljnog saradnika da bude mentor školama koje su u nastavu uključile decu migrante.

"Mi ne znamo da li su ta deca vakcinisana, kakvog su zdravstvenog stanja. Oni dolaze sa ratnih područja. Načuli smo da će njima prevodilac da prevodi na arapski jezik, čas od 45 minuta nije dovoljan ni našoj deci. Mi nemamo ništa protiv toga što ih naša država uvodi u obrazovni sistem, ali neka oni budu u posebnim odeljenjima. Tako će lakše pratiti nastavu, a i neće ometati našu decu."
G.H. , roditelj, Višnjićevo

Ministarstvo je napravilo i spisak dece koja bi mogla da se upišu u srednje obrazovanje bez polaganja završnog ispita. Čeka se da ova deca budu raspoređena po školama ali za sada jedna mogućnost upisa postoji tamo gde je ostalo slobodnih mesta posle drugog kruga upisa. Značajan broj maloletnika bez pratnje i starijih maloletnika nije moguće upisati u redovne osnovne škole, a trenutno nemaju mogućnost ni za upis u srednje škole. Neki od njih imaju diplome srednje škole, ali još nema slučajeva uspešne nostrifikacije.

Deca koja su u prethodnoj školskoj godini krenula u školu, njih oko 150, nastavila su školovanje u istim školama. Nastavu su redovnije pohađala deca iz porodica, dok je veći broj maloletnika bez pratnje izostajao. Pokazalo se da deca izuzetno brzo napreduju, uče jezik brzo, neki se posebno ističu iz matematike. Integracija sa vršnjacima je prolazila bez problema, otpor je postojao samo u jednoj školi od strane roditelja, ali je to prevaziđeno. Prevodioci su značajno doprinosili tome da se deca lakše prilagode i opuste, pa je važna njihova uloga kao medijatora.

Interesovanje dece za pohađanje škole je veliko, ali je njihova motivacija uglavnom vezana za učenje stranih jezika i pojedinih predmeta, dok je za celodnevni boravak na časovima potrebno dodatno podsticati njihovu zainteresovanost. Najveće barijere predstavlja udaljenost škola od prihvatnih i centara za azil, i manjak prevodilaca i facilitatora koji bi olakšali inicijalni period. Kapaciteti najbližih škola se brzo popune, a nakon toga deci je potrebno obezbediti prevoz do udaljenijih škola. Pored toga, nastavno i stručno osoblje škola u Srbiji nije obučeno za rad sa decom koja ne govore srpski jezik, a značajan broj nastavnika se ne služi engleskim. Škole uglavnom malo saraduju sa lokalnim NVO. Veliki problem predstavlja reorganizacija rasporeda i podela poslova u školi, jer učenici migranti imaju, osim redovnih časova, i dopunsku nastavu i posebno osmišljene radionice.

Upis migrantske dece u škole i najava njihovog uključivanja u postojeća odeljenja, izazvali su negodovanje i proteste roditelja lokalne dece u Šidu. Prema njihovim rečima, oni nisu protiv obrazovanja dece, ali ih brine kako će se njihovo uključivanje odraziti na obrazovanje njihove dece. Roditelji imaju brojna pitanja i dileme, navode da nisu adekvatno informisani, i prevladavaju strah od nepoznatog i predrasude.

Rodno zasnovano nasilje

Pre dolaska u Srbiju, a naročito na putu ovamo, veliki broj žena i devojčica izbeglica pretrpeo je neki vid nasilja. Žene iz migrantske populacije su manje obrazovane jer nisu imale prilike da se školuju, nije im bilo dozvoljeno da komuniciraju sa drugima, naročito ne sa muškarcima, ne znaju nijedan strani jezik i moraju da se oslone na onog sa kim putuju. Često se sreću maloletne devojčice kojima je tesko proceniti tačan uzrast, a koje su već u braku i imaju decu, ili su trudne. Informacije o nasilju nad ženama često se i dobiju od muškaraca, a ne od samih žrtava. Te žene se plaše, u strahu su za sebe i svoje ćerke. One nisu dobro informisane o uslugama koje im se nude, jer i te informacije opet dobijaju samo od muškaraca.

Avganistanku S. muž je, prema rečima pojedinih svedoka, "pomalo tukao". Vidne su bile modrice i tragovi gašenja cigareta po njenom licu. Ispostavilo se da je njen muž zapravo njen stric, a ona kupljena nakon što ju je silovao kada je imala 15 godina. U Srbiju je stigla sa detetom od 2 godine, mlađim bratom, muževljevim sinom iz prvog braka i mužem. Ljudi u prihvatnom centru su primetili da je maltretira, ali nisu prijavili jer nisu želeli probleme. Čak je jedan svedok rekao da to "nije bilo ništa neuobičajeno". Uz zajedničke napore nadležnih ustanova i nevladinih organizacija, S. je smeštena u jednu Sigurnu kuću, a muž je uhapšen.

Prisilna vraćanja

Migranti koji iz Srbije pokušavaju da pređu u Mađarsku, Hrvatsku ili Rumuniju najčešće budu uhvaćeni i vraćeni nazad. Praksa sprečavanja ulaska u zemlju i prisilnih neformalnih vraćanja (eng. *push back*) postala je uobičajena u svim zemljama kroz koje izbeglice prolaze. Mnogi migranti koji su u Srbiju ušli preko Bugarske naveli su da su bili izloženi nasilju od strane bugarske policije. Nasilje od strane hrvatske, mađarske policije prijavljuju migranti koji iz Srbije ulaze na teritorije susednih zemalja, gde im se ne pruža mogućnost da traže azil, već ih policija vraća nazad u Srbiju. Organizacija Praxis je izvestila¹ da je u junu i julu zabeležila 1.041 slučaj prisilnog vraćanja ukupno 900 migranata, od čega su jedna trećina bili maloletni. Najviše vraćanja Praxis je zabeležio iz Hrvatske u Srbiju, a vraćanja je takođe bilo iz Mađarske i Rumunije u Srbiju, iz Srbije u Bugarsku i Makedoniju, i dr. Značajan broj je izjavio da je doživeo prekomernu upotrebu sile od strane policijskih snaga prilikom hvatanja i vraćanja.

Udružene snage vojske i policije Srbije na granici sa Bugarskom i Makedonijom od juna 2016. godine sprečavaju ulazak migranata. Po rečima predstavnika Ministarstva odbrane², do marta ove godine sprečen je ulazak više od 20.000 migranata, a uhvaćena su 132 krijumčara.

Na granici između Makedonije i Grčke angažovane su strane policijske snage (iz Austrije, Poljske, Mađarske i Češke) koje patroliraju u području oko Gevgelije. Oni zajedno sa graničnom policijom Makedonije kontrolišu pravce ilegalnih migrantskih ruta kojima migranti dolaze iz Grčke.

Govor mržnje protiv migranata

Broj slučajeva ksenofobije i govora mržnje protiv migranata se povećao. U Makedoniji je pokrenuta velika javna debata u kojoj su desničarske partije isticale da Makedonija ne treba da prihvata migrante na svojoj teritoriji. Na društvenim mrežama bilo je poziva na isterivanje migranata iz zemlje, nazivanja migranata teroristima koji će ugroziti zemlju i bezbednost stanovništva. Negativna kampanja u Makedoniji je bila tako agresivna, da je bilo inicijativa da se održi referendum na kojem bi se reklo NE prihvatanju i integraciji migranata. Sedamnaest opština je najavilo da će održati referendum istog dana kada i lokalne izbore, što je naknadno otkazano na nalog Državne izborne komisije.

¹ Praxis Protection Monitoring Reports for June and July 2017: <http://www.praxis.org.rs/index.php/en/praxis-in-action/migration/item/1218-praxis-protection-monitoring-report-may-2017>

² <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/krivokapic-sprecili-smo-ilegalan-ulazak-20000-migranta-u-srbiju/4pq42eg>

PREPORUKE

- Osnovna ljudska prava i slobode izbeglica i migranata treba da budu promovisana, poštovana i zaštićena u svakom trenutku, od strane svih institucija i građana.
- Potrebno je nastaviti napore kako bi se osiguralo poštovanje prava na azil i pristup postupku, te efikasan postupak azila i zaštite za osobe kojima je potrebna međunarodna zaštita.
- Adekvatnu zaštitu treba pružiti i onim izbeglicama i migrantima izvan sistema, koji nisu registrovani i smešteni, na način koji će im omogućiti da ostvare svoja osnovna prava.
- Sprečavanje krijumčarenja i trgovine ljudima ostaje visoko na listi prioriteta, uz zalaganje za sprečavanje maltretiranja izbeglica i migranata od strane vlasti ili civila duž izbegličke rute.
- Za efikasno pružanje sveobuhvatne pomoći potrebna je koordinacija aktivnosti između organizacija civilnog društva i pružalaca usluga iz javnog sektora. Izvodljivost i uticaj aktivnosti dostižu maksimum ukoliko su koordinisane između svih ključnih aktera.
- Od velike su važnosti aktivnosti informisanja, povezivanja, upoznavanja i interkulturalne razmene kako bi se premostila distanca između lokalne i izbegličke zajednice. U kontekstu početka školske godine, važno je informisati i sarađivati sa roditeljima lokalne dece i dece izbeglica radi bolje pripreme i sprečavanja nerazumevanja, predrasuda i straha.
- Policijske akcije moraju da budu u skladu sa nacionalnim zakonima i standardima, u skladu sa principom poštovanja ljudskih prava i sloboda migranata. Sve policijske akcije u kojima se koristi fizička sila ili sredstva prinude moraju da budu strogo nadgledane. Svi navodi o korišćenju prekomerne sile od strane policijskih službenika moraju da budu detaljno ispitani, a policijski službenici pozvani na odgovornost.
- Praksa ilegalnih deportacija bez saradnji i znanja zvaničnika susednih zemalja mora da bude odmah prekinuta, kao i praksa prisilnih vraćanja (push backs). Ove prakse predstavljaju kršenje međunarodnih i nacionalnih standarda ljudskih prava.
- Postoji hitna potreba da se utiče na javno mnjenje u vezi sa migrantima, jer se u prethodnom periodu pokazao visok nivo ksenofobije. Neophodno je povećati svest javnosti i pristup informacijama o migrantskoj krizi koja bi smanjila netrpeljivost i govor mržnje.
- Potrebno je uložiti napore da se diskriminacija prema migrantima spreči i da se u slučajevima dokazane diskriminacije adekvatno reaguje kako se ona ne bi ponavljala.
- Postoji velika potreba u prihvatnim i centrima za azil da se organizuje slobodno vreme i obezbede okupacione, rekreativne i druge aktivnosti za migrante.

Ova publikacija je pripremljena uz finansijsku podršku Evropske unije, u okviru projekta "Pomoć na putu - podrška zaštiti ljudskih prava migranata koji prolaze kroz Makedoniju i Srbiju". Sadržaj ove publikacije je isključivo odgovornost Fondacije Ana i Vlade Divac, i ne predstavlja nužno stavove Evropske unije.

Projekat realizuju:

